

4. Мещеряков В. А. Преступления в сфере компьютерной информации: основы теории и практики расследования. — Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2002.
5. Никопов В., Папасюк А. Нетрадиционные способы собирания и закрепления доказательств // Законопост. — 2001. — № 4. — С. 19–24.
6. Семсгов Г. В. Расследование преступлений в сфере мобильных телекоммуникаций. — М.: Юрилитформ, 2006. — 336 с.

УДК 343.982.323

М. М. Шульга

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕКСПЕРТНУ ІДЕНТИФІКАЦІЮ ЛЮДИНИ

Проблема ідентифікації людини є ключовою у кримінальному судочинстві незалежно від його стадій, оскільки суб'єкти доказування зобов'язані безпомилково довести винність певної особи або осіб, що зробили конкретне кримінально карне діяння, керуючись вимогами закону про невідворотність розкриття кожного злочину й справедливого покарання винного.

Експертна ідентифікація людини в судочинстві може бути безпосередньою, наприклад по залишених слідах кистей рук, зубів, крові й ін., і опосередкованою, коли ідентифікуються знаряддя здійснення злочину по утворених ними слідах на предметах місця здійснення злочину, тілі й одязі потерпілого й ін.

У 1972 р. в Москві відбулася Всесоюзна наукова конференція, присвячена сучасним тенденціям розвитку судової експертизи речових доказів і шляхам впровадження нових фізичних, хімічних і біологічних методів дослідження в експертну практику. На цій конференції проф. В. П. Колмаков виступив з повідомленням «Шляхи подальшого вдосконалювання експертної ідентифікації людини» [1].

У ньому В. П. Колмаков справедливо відзначив, що багато авторів у криміналістичній літературі серед об'єктів ідентифікації цілком обґрунтовано на перше місце ставлять людину. Кожний індивід має суму виразних властивостей і ознак, що відображаються в матеріально-фіксованій і чуттєво-наочній формах (сліди, образи), що дозволяють ідентифікувати людину.

Однак через фрагментарність відображення ознак і властивостей людини в слідах, зафіксованих у матеріально-фіксованій і чуттєво-наочній формах, ідентифікація часто виявляється досить складною.

Не можна не відзначити й того факту, що при виявленні маловидимих слідів індивіда за допомогою спеціальних засобів, а також у процесі їх копіювання з метою долучення до матеріалів справи нерідко відбувається втрата деяких ознак.

Сказане має безпосереднє відношення до папілярних візерунків кистей рук людини, які, як свідчить практика, становлять близько 30 % до загального числа судових експертиз, проведених експертами НДЕКЦ при ГУ МВС України в Одеській області. Багато таких експертиз містять висновки про непридатність

слідів для ідентифікації осіб, які їх залишили, тому встановити, чи залишені сліди певною особою, не уявляється можливим.

Разом з тим давно встановлена можливість ідентифікації особи, що залишила часткові, змазані сліди папілярних візерунків пальців рук, у яких не відобразилося загальноприйнятої кількості (12) деталей будови папілярних ліній для формування категоричного ідентифікаційного висновку. У подібних випадках як ідентифікаційні ознаки необхідно використати не тільки деталі будови папілярних ліній, но і їхні контури, і пори, оскільки їхня морфологія так само, як і деталі будови папілярних ліній, за формою й розташуванням є індивідуальною. Однак на практиці ці особливості не використовуються і експерти обмежуються тільки деталями будови папілярних ліній у їхньому взаємному розташуванні. Тому у випадках, коли у сліді не відобразилося мінімальної кількості деталей будови папілярних ліній, вони визнаються непридатними для ідентифікації, і питання про особу, що залишила такі сліди, залишається відкритим.

Важливо відзначити ще одну обставину. Часто на місці подій виявляється кілька слідів пальців рук людини, утворених під час захоплення предмета або при торканні до нього.

У подібних випадках, коли кожний зі слідів не відображає мінімальної кількості деталей будови папілярних ліній, сліди визнаються непридатними для ідентифікації особи, що їх залишила, і формулюється висновок про неможливість її встановлення.

Таке рішення експертного завдання є невірним, оскільки кількість слідів, утворених двома й більше пальцями однієї руки людини, необхідно розглядати як один ідентифікуючий об'єкт.

Природно, в таких випадках попередньо необхідно переконливо обґрунтувати висновок про утворення слідів пальцями однієї руки й якими саме. Така методика розроблена ще на початку 40-х рр. ХХ сторіччя.

Як відзначав В. П. Колмаков, труднощі й складності ідентифікаційних досліджень виникають тоді, коли ідентифікаційним об'єктом є особистість померлого, особливо у випадках давньої смерті, коли ознаки зовнішності, папілярних візерунків кистей рук і ін. зовсім втрачені.

У наш час дана проблем знайшла вирішення, оскільки впроваджено в практику генетичну ідентифікацію, у тому числі й у м. Одесі, виконувану поки на підприємницькій основі. У недалекому майбутньому судові експертизи ДНК будуть провадитися в НДЕКЦ при ГУ МВС України в Одеській області. Уже побудоване окреме приміщення й підготовлені відповідні фахівці.

Таким чином, у цей час із метою ідентифікації людини використовуються ознаки будови її тіла: риси зовнішності — «словесний портрет», будова папілярних візерунків, зубного апарата, нігтів, кров, слина, сперма, тканини органів, кості кістяка, волосся, голос і його модуляції (мова, спів), хода, сліди шкіри будь-якої ділянки тіла (губ, кінчика носа й ін.), а також геноскопія.

Що ж стосується ідентифікації людини по його запаху, запропонованої в 1965 р. групою вчених-криміналістів на чолі із професором А. І. Вінбергом, то

В. П. Колмаков відзначав, що незважаючи на спори, породжені даною пропозицією, фізичні основи одорологічної ідентифікації теоретично не підлягають сумніву, що в міру технічного вдосконалення прийомів фіксації й консервування запахів, їхнього порівняння оцінка одорологічної інформації займе належне місце й серед процесуальних засобів доказування. Це передбачення В. П. Колмакова повністю підтвержене — одорологічна ідентифікація (експертиза) виконується співробітниками міжобласних одорологічних лабораторій, створених у НДЕКЦ Вінницької і Житомирської обласних управлінь МВС України.

У своєму повідомленні В. П. Колмаков звернув увагу на необхідність подальшого дослідження соціальних ознак людини, оскільки такі з них, як рівень розвитку, культури, вольові властивості, звички, психічні відхилення нерідко опосередковано відображаються на матеріальній обстановці місця події й можуть бути досліджені. Крім того, В. П. Колмаков відзначив, що іноді соціальні ознаки (якості) особистості можуть бути відображені на тілі ідентифікуємої особи у вигляді татуювань, що відтворюють прізвище, ім'я, ініціали, рік народження, іншу дату, професійні, релігійні, еротичні фігури, різноманітні сюжети, спеціальні знаки, загальноприйняті серед злочинного миру.

Дані ознаки давно використалися як особливі прикмети зовнішності людини. У зв'язку з тим, що татуювання відображають демографічні дані, вони повинні бути систематизовані, що дозволить використати татуювання не тільки в оперативно-розшуковій діяльності, але й в експертно-криміналістичній ідентифікації людини.

Згодом ця думка В. П. Колмакова була реалізована — був виданий співробітниками НДІ криміналістики МВС СРСР разом з адміністрацією колишнього головного керування виправно-трудова установ МВС СРСР альбом татуювань, що були на тілах злочинців різних категорій, які відбували покарання в місцях позбавлення волі на території колишнього СРСР із описом їхніх позначень щодо злочинної спеціалізації. Ці альбоми були розіслані в усі підрозділи карного розшуку й експертно-криміналістичні служби органів міліції країни. Однак випадків використання татуювань в експертних ідентифікаційних дослідженнях у спеціальній літературі поки не опубліковано.

У повідомленні на конференції В. П. Колмаков звернув увагу на необхідність моделювання фізико-соціального вигляду злочинця по обстановці на місці події. Цій проблемі приділяли увагу багато вчених-криміналістів, що включили в методику розслідування окремих видів злочинів їхню криміналістичну характеристику, серед обов'язкових складових якої є характеристика особистості злочинця.

Інформація про нього встановлюється на основі вивчення результатів особливостей обстановки місця, де був вчинений певний злочин, способу й знарядь його здійснення, слідів злочинця й ін.

Можливість використання фізико-соціальної інформації про особистість злочинця в узагальненому вигляді розглядається в роботах професора Ю. П. Аленіна щодо діагностування, розкриття й розслідування осередків злочинів [4, 129].

Стосовно можливості портретно-криміналістичної ідентифікації людини В. П. Колмаков відзначив, що в ряді випадків така ідентифікація неможлива через великий розрив у часі виготовлення порівнюваних фотознімків особи й відсутності точних даних про ідентифікаційний період, обумовлений відрізками часу, різними для дітей і юнаків, молодих і дорослих, літніх і старих. Тому В. П. Колмаков висловився про необхідність удосконалювання методики ідентифікації людини по фотознімках і розробки варіантів ідентифікаційного періоду для людей різного віку й статі для того, щоб експерти-практики могли використати їх для коректування ознак, зовнішності за відповідний відрізок часу. На жаль, ця необхідність залишилася до наших днів.

Крім того, В. П. Колмаков відзначив, що експертній практиці відомі випадки ототожнення людини по предметах одягу, взуття, які раніше були на даній людині, ідентифікація людини по предметах одягу або туалету, відбитим на його фотознімках, потім виявлених на трупах. Однак методика такої ідентифікації не систематизована, її можливості й наукові основи не освітлені. У цьому плані не можна не сказати, що мені довелося ідентифікувати гр-ку З. і її малолітню дочку, знайдених через 7 місяців після вбивства, похованих на полях зрошення м. Одеси, коли їхні тіла перетворилися в жирівіск і ідентифікація по рисах зовнішності виявилася неможливою, а метод генетичної ідентифікації тоді ще не був розроблений.

В іншому випадку довелося вирішити ідентифікаційне завдання по фотозображенню прикраси на чолі гр. М.-П., затриманої біля ювелірного магазину під час продажу золотого швейцарського франка із припаяним до нього вушком. Як заявила затримана, цей франк був деталлю її весільної прикраси на чолі, в якій вона була сфотографована, і пред'явила цей фотознімок. Результати дослідження дозволили переконливо обґрунтувати висновок, що вилучений золотий франк із припаяним вушком не був деталлю прикраси, що носилася на чолі. Ці й інші ідентифікаційні експертизи послужили підставою для публікації «Криміналістична ідентифікація предметів по їхньому фотозображенню», опублікованої після кончини В. П. Колмакова в 1974 р.

В. П. Колмаков у 1962 р. у публікації «Розмежування об'єктів криміналістичної й судово-медичної трасології по справах про злочини проти життя» виклав свою думку про те, що об'єктами судово-медичної експертизи є люди, живі і мертві, й ушкодження на них, що з'явилася й має право на існування спеціальна галузь судової медицини — «судово-медична трасологія», що включає дослідження різних ушкоджень на тілі людини, по яких можлива індивідуальна ідентифікація слідоутворюючих об'єктів [6, 64]. Таку функцію здійснювали судово-медичні експерти фізико-технічних відділень облбюро судмедекспертизи.

Постійно працюючи із судово-медичними експертами протягом десятиліть, виконуючи обов'язки експерта-криміналіста широкого профілю, я встановив, що судово-медичні експерти завжди виносили можливі висновки відносно знарядь заподіяння смертельних травм потерпілих. Тому ще в 1965 р. по факті вбивства п'ятирічного хлопчика Т., скоєного у дворовому туалеті будинку № 2

по вул. Іванова в м. Одесі через заподіяння одного наскрізного колото-різаного ушкодження шиї, я вирішив бути присутнім при судово-медичному розтині трупа хлопчика з метою виявлення слідів зняття вбивства. При цьому встановлено, що зняттям вбивства виявився кинджал, клинок якого пройшов між 5 і 6 шийним хребцем, залишивши на міжпозвоноковому хрящі 5 мікротрас від нерівностей заточення леза на ділянці до 2 мм. По моєму проханню цей хребець було витягнуто, мікротраси, що були на ньому, були відбиті фотографуванням і через 3 місяці по них мною був ідентифікований кинджал, витягнутий із дворового туалету, розташованого поруч із квартирою, де проживав раніше неодноразово судимий Канцур, який знову перебував під вартою. Висновок даної експертизи відіграв важливу роль у викритті винного й визначив необхідність моєї присутності при судово-медичному дослідженні трупів осіб, убитих за допомогою заподіяння колото-різаних ушкоджень, з метою витягу тканин тіла, що носять сліди зняття вбивств.

Згодом по цих слідах мною були ідентифіковані колючо-ріжучі зняття, використані при здійсненні близько 30 % всіх навмисних вбивств.

У зв'язку з тим, що сліди зняття вбивства утворювалися на тканинах тіла, я визнав за необхідне залучити як співвиконавця судового медика.

Результати експертних досліджень оформлялися висновками комплексної медико-криміналістичної експертизи й щораз містили категоричні позитивні висновки.

Я вважав за необхідне участь судового медика у виробництві експертизи, оскільки слідсприймаючим об'єктом були тканини або органи тіла людини (реберні суглобні хрящі, фіброзні тканини, окістя й ін.).

У ті роки успішно функціонувало Українське наукове товариство судових медиків і криміналістів.

На 4-й сесії товариства, що проходила в 1967 р. у м. Херсоні, я виступив з повідомленням, у якому виклав свою думку, підкріплену прикладами з особистої практики виробництва з моєї ініціативи комплексних медико-трасологічних експертиз мікрослідів у вигляді трас, що виникли в результаті вбивств, скоєних за допомогою смертельних поранень колючо-ріжучими зняттями (кинджалами, фінськими ножами заводського виготовлення, аналогічними зняттями саморобного виготовлення) [2].

Моє повідомлення викликало великий інтерес у присутніх, оскільки думка В. П. Колмакова про виконання подібних експертиз судовими медиками виявилася загальноновизнаною.

Разом з тим В. П. Колмаков по закінченні сесії в особистій бесіді зі мною сказав, що в опублікованій в 1962 р. статті його думка щодо необхідності виконання ідентифікаційних експертних досліджень ушкоджень на тілах потерпілих від вбивств судовими медиками виявилася помилковою. Він запропонував бути науковим керівником моєї дисертації [3] й сприяв затвердженню теми в координаційному бюро по криміналістиці.

Даний факт характеризує професора В. П. Колмакова — вченого-криміналіста, відомого не тільки серед учених і практиків республік, що входять до

складу колишнього СРСР, але й колишньої ГДР, Китайської Народної Республіки, як людини, що володіє винятковою відвертістю відносно визнання свого недогляду.

Література

1. Колмаков В. П. Пути дальнейшего совершенствования экспертной идентификации человека // Современные тенденции развития судебной экспертизы вещественных доказательств и пути внедрения новых физических, химических и биологических методов исследования в экспертную практику: Материалы Всесоюз. науч. конф. — М., 1972. — Ч. 2. — С. 3–6.
2. Шульга Н. Н. Установление индивидуального экземпляра колюще-режущего оружия по следам на теле человека // Материалы 4-го украинского совещания судебно-медицинских экспертов и 4-й сессии украинского научного общества судебных медиков и криминалистов. — Херсон, 1967. — С. 259–263.
3. Шульга П. П. Комплексная идентификационная экспертиза следов колюще-режущих орудий: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — Х., 1977.
4. Алексин Ю. П. Основы раскрытия и расследования очагов преступлений. — О., 1993.
5. Шульга П. П. Криминалистическая идентификация предметов по их фотоизображениям // Бюллетень оперативно-технического управления МВД СССР. — М., 1974. — № 5. — С. 28–31.
6. Колмаков В. П. Разграничение объектов криминалистической и судебно-медицинской трассологии по делам о преступлениях против жизни // Вопросы судебной экспертизы. — Тбилиси, 1962.

УДК 343.982.323

О. Ю. Нетудихатка, О. О. Мавед

НОВИЙ СПОСІБ ВИЗНАЧЕННЯ ВІКУ ТРУПА

У судово-медичній практиці вік людини визначають за зовнішнім виглядом обличчя, за станом зрощення черепних швів, зубів, стертості зубної емалі, кісток скелета, за анатомічними, рентгенологічними, спектральними даними [1–3; 5–9]. За даними [4] визначають вік трупа за кількістю клітин ДНК.

Аналогічні дані наводять інші автори [12–17]. Кореляцію між масою серця і масою тіла розглядали [15; 17]. Показана висока кореляція як для чоловіків, так і для жінок, але у різному ступені для різних вікових груп. Маса тіла збільшується повільніше, ніж маса серця. Вказують [17], що в людей з сильним розвитком м'язової системи серце важить більше, ніж в інших. Стандарти відхилення не перевищують 17 % [16].

Серце — це м'язовий орган, але при наявності великої кількості жиру в організмі деяка частина жиру пропорційно відкладається на поверхні серця, включається у структуру м'язів серця. Тому вага його не повністю буде відповідати кореляційній залежності від маси тіла людини. Крім того, в нормі, за даними [15], кількість жиру змінюється з віком, що наведено в табл. 2. Тому нами використовується росто-ваговий індекс для внесення поправок для підвищення точності вимірювання маси серця.

Найбільш близьким по суті та отриманому результату є відомий спосіб [5]